

МОТИВАЦІЯ АЛКОГОЛІЗМУ ЯК ПРОЯВ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

У статті розглядається проблема мотивації алкоголізму як прояву девіантної поведінки, подано результати емпіричного дослідження, а також описується психокорекційна програма з досліджуваної проблеми.

Ключові слова: алкоголізм, девіантна поведінка, психокорекція, реабілітація.

Актуальність проблеми вибраної теми полягає у вивченні й експериментальному дослідженні особливостей мотиваційної сфери алкогелезалежних. Проблема алкоголізму є однією з найважливіших соціально-психологічних і соціально-медичних проблем. Це пов'язане з тим, що в результаті широкого поширення серед населення звички вживання спиртних напоїв і збільшення числа осіб, що зловживають алкоголем, наноситься величезна шкода здоров'ю населення й суспільству в цілому. Шкода, яка наноситься суспільству особами, що зловживають алкоголем, проявляється у великому обсязі правопорушень, які ці особи роблять у стані алкогольного сп'яніння [5].

Проблема вивчення алкогольної залежності є достатньо аналізованою в сучасній літературі (Б.С. Братусь, 1974; Ц.П. Короленко, 2000; А.С. Лічко, 1999; В.Д. Менделєвіч, 2005; В.А. Рязанцев, 1983 та ін.).

Суспільство завжди приділяло особливу увагу проблемі поведінки людей, яка не відповідає загально означеним чи офіційно встановленим соціальним нормам. Релігія, література, мистецтво, наука, філософія з різних сторін розглядають та оцінюють це явище. Загострена актуальність проблеми девіантної поведінки зумовила виникнення в межах психології особового напрямку – психології девіантної поведінки [7].

У наступний час у суспільстві девіантна поведінка є однією з найголовніших проблем, яку можна сформулювати як необхідність наукового визначення суті цієї поведінки, її опису в предметній психологічній мові, а також, її чіткого відмежування від інших психічних явищ; з'ясування її місця та значення в розвитку особистості людини в першому періоді зрілості, та на цих засадах розробки психологічних технологій адаптації, корекції і ресоціалізації особистості, використання яких дозволить здійснити її інтеграцію в традиційну культуру, суспільство [9].

Проблемою вивчення девіантної поведінки займалися такі дослідники, як: Ч. Бекарія, 1764; М. Вебер, 1903; Е. Дюркгейм, 1905; О. Конт, 1842; Т. Парсонс, 1954; та ін.

Розуміючи актуальність проблеми, її недостатню розробленість, ми поставили за мету вивчити психологічні особливості мотивації алкоголізму як прояву девіантної поведінки та розробити реабілітаційні рекомендації.

Приймаючи за основу вказані пропозиції, нами ставилися такі задачі дослідження: проаналізувати науково-психологічну та спеціальну літературу за проблемою дослідження; провести психодіагностичне дослідження мотиваційної сфери особистості алкогелезалежних; проаналізувати результати психодіагностичного дослідження мотиваційної сфери особистості алкогелезалежних; розробити психокорекційні заходи щодо реабілітації хворих на алкогелезм.

Експериментальне дослідження проводилося на базі Інтернет-форуму взаємодопомоги анонімних алкогеліків "NOT DRINK" (www.notdrink.ru). Для досягнення поставленої мети нами було проведено психодіагностичне дослідження мотиваційної сфери особистості алкогелезалежних. В експерименті приймали участь респонденти вказаного форуму у складі 73 осіб різних спеціальностей, соціального статусу, віку та статі. Обстеження проводилося анонімно, відповідно з "Етичним кодексом психолога" та умовами спілкування на Інтернет-форумі в режимі "реального часу". Розподіл респондентів представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Розподіл контингенту за віком та статтю

вік	Стать			
	жінки		чоловіки	
	абсолютний показник	відносний показник	абсолютний показник	відносний показник
22-35	9	33.3%	26	56.5%
36-55	18	66.6%	20	43.4%
разом	27	99.9%	46	99.9%
всього	36.98%		63.01%	

За урахуванням мети нашого дослідження, ми відібрали наступні методики: методика "Діагностика особистості на мотивацію до успіху" Т.Елерса, методика "Діагностика особистості на мотивацію запобігання невдач" Т.Елерса, методика "Діагностика ступеня готовності до ризику" Шуберта, методика "Діагностика самооцінки мотивації схвалення (шкала брехні)" Д. Марлоу і Д. Крауна [10].

Результати дослідження, за методикою "Діагностика особистості на мотивацію до успіху" (Т.Елерс), представлені в табл. 2.

Таблиця 2

Кількісні показники мотивації до успіху

	Разом	кількісні показники	

рівні			жінки		чоловіки	
	абсолютний показник	відносний показник	абсолютний показник	відносний показник	абсолютний показник	відносний показник
високий	51	69.8%	17	62.9%	34	73.9%
середній	10	13.6%	5	18.5%	5	10.8%
низький	12	16.4%	5	18.5%	7	15.2%
всього	73		27		46	

Як свідчать результати, що їх представлено в табл. 2, високий рівень мотивації до успіху показав 51 досліджуваний, що складає 69.8%, з них 17 жінок (62.9%) та 34 чоловіка (73.9%). Середній рівень мотивації до успіху показали 10 діагностованих, що зіставляє 13.6%, з них 5 жінок (18.5%) та 5 чоловіків (10.8%). Низький рівень мотивації до успіху показали 12 досліджуваних, що складає 16.4%, з них 5 жінок (18.5%) та 7 чоловіків (15.2%).

Результати дослідження, за методикою "Діагностика особистості на мотивацію запобігання невдач" (Т.Елерс), представлені в табл. 3.

Таблиця 3

Кількісні показники мотивації запобігання невдач

рівні	Разом		кількісні показники			
			жінки		чоловіки	
	абсолютний показник	відносний показник	абсолютний показник	відносний показник	абсолютний показник	відносний показник
високий	29	39.7%	18	66.6%	11	23.9%
середній	6	8.2%	2	7.4%	4	14.8%
низький	38	52%	7	25.9%	31	67.3%
всього	73		27		46	

Як свідчать результати, що представлені в табл. 3, високий рівень мотивації запобігання невдач показали 29 досліджуваних, що складає 39.7%, з них 18 жінок (66.6%) та 11 чоловіків (23.9%). Середній рівень мотивації запобігання невдач показали 6 діагностованих, що зіставляє 8.2%, з них 2 жінки (7.4%) та 4 чоловіки (14.8%). Низький рівень мотивації запобігання невдач показали 38 досліджуваних, що складає 52%, з них 7 жінок (25.9%) та 31 чоловік (67.3%).

Результати дослідження, за методикою "Діагностика ступеня готовності до ризику" (Шуберт), представлені в табл. 4.

Таблиця 4

Кількісні показники ступеня готовності до ризику

рівні	Разом		кількісні показники			
			жінки		чоловіки	
	абсолютний показник	відносний показник	абсолютний показник	відносний показник	абсолютний показник	відносний показник
високий	34	46.5%	8	29.6%	26	56.5%
середній	9	12.3%	3	11.1%	6	13%
низький	30	41%	16	59.2%	14	30.4%
всього	73		27		46	

Як свідчать результати, що представлені в табл. 4, високий рівень ступеня готовності до ризику показали 34 досліджуваних, що складає 46.5%, з них 8 жінок (29.6%) та 26 чоловіків (56.5%). Середній рівень ступеня готовності до ризику показали 9 діагностованих, що зіставляє 12.3%, з них 3 жінки (11.1%) та 6 чоловіків (13%). Низький рівень ступеня готовності до ризику показали 30 досліджуваних, що складає 41%, з них 16 жінок (59.2%) та 14 чоловіків (30.4%).

Результати дослідження, за методикою "Діагностика самооцінки мотивації схвалення (шкала брехні)" (Д.Марлоу і Д.Краун), представлені в табл. 5.

Таблиця 5

Кількісні показники самооцінки мотивації схвалення

рівні	Разом		кількісні показники			
			жінки		чоловіки	
	абсолютний показник	відносний показник	абсолютний показник	відносний показник	абсолютний показник	відносний показник
високий	60	82.1%	21	77.7%	39	84.7%
середній	8	10.9%	2	7.4%	6	13%
низький	5	6.8%	4	14.8%	1	2.1%
всього	73		27		46	

Як свідчать результати, представлені в табл. 5, високий рівень самооцінки мотивації схвалення показали 60

досліджуваних, що складає 82.1%, з них 21 жінка (77.7%) та 39 чоловіків (84.7%). Середній рівень самооцінки мотивації схвалення показали 8 діагностованих, що зіставляє 10.9%, з них 2 жінки (7.4%) та 6 чоловіків (13%). Низький рівень самооцінки мотивації схвалення показали 5 досліджуваних, що складає 6.8%, з них 4 жінки (14.8%) та 1 чоловік (2.1%).

Узагальнюючі дані результатів емпіричного дослідження, можемо дійти наступних висновків:

1. Високий рівень мотивації до успіху показав 51 досліджуваний, що складає 69.8%, з них 17 жінок та 34 чоловіка. Середній рівень мотивації до успіху показали 10 діагностованих, що зіставляє 13.6%, по 5 жінок та чоловіків. Низький рівень мотивації до успіху показали 12 досліджуваних, що складає 16.4%, з них 5 жінок та 7 чоловіків.

2. Встановлено, що високий рівень мотивації запобігання невдач показали 39.7% досліджуваних, з них 66.6% жінок та 23.9% чоловіків. Середній рівень мотивації запобігання невдач показали 8.2% діагностованих, з них 7.4% жінки та 14.8% чоловіки. Низький рівень мотивації запобігання невдач показали 52% досліджуваних, з них 25.9% жінок та 67.3% чоловіків.

3. Визначено, що високий рівень ступеня готовності до ризику показали 34 досліджуваних, що складає 46.5%, з них 8 жінок (29.6%) та 26 чоловіків (56.5%). Середній рівень ступеня готовності до ризику показали 9 діагностованих, що зіставляє 12.3%, з них 3 жінки (11.1%) та 6 чоловіків (13%). Низький рівень ступеня готовності до ризику показали 30 досліджуваних, що складає 41%, з них 16 жінок (59.2%) та 14 чоловіків (30.4%).

4. З'ясовано, що високий рівень самооцінки мотивації схвалення показали 82.1% досліджуваних, з них 77.7% жінок та 84.7% чоловіків. Середній рівень самооцінки мотивації схвалення показали 10.9% діагностованих, з них 7.4% жінок та 13% чоловіків. Низький рівень показали 6.8% досліджуваних, з них 14.8% жінок та 2.1% чоловіків.

Ми вважаємо, що заходи по реабілітації та психокорекції алкоголезалежних осіб можливо здійснити за допомогою реабілітаційної програми "12 кроків", у якій спеціально розроблені реабілітаційні заходи, направлені на позбавлення від алкогольної залежності, і яка належить співтовариству "Анонімних алкоголік". Програма одужання викладена у "12 кроках". Основною метою програми є прагнення поглянути на суть хвороби (залежності) і на самого себе, проаналізувати свої міжособистісні контакти, допомагає пізнати і збагатити потенційні можливості власного Я, а також дає орієнтири для досягнення тверезості. а 1-му кроці — "Ми визнали своє безсилля перед алкоголем, призналися в тому, що втратили контроль над своїм життям" — це є початком всіх дій, сприяючих припиненню алкоголізації. На 2-му кроці — "Ми дійшли переконання, що тільки Сила, могутніша, ніж наша власна, може повернути нам здоров'я" — це закликає до применшення свого Я, бо віра через "Силу могутнішу" несумісна з відчуттям власної винятковості, своєї всемогутності. На 3-му кроці — "Ухвалили рішення передоручити нашу волю і наше життя Богу, як ми Його розуміємо" — це початковий крок, оскільки він спирається на дії, що обмежують власну волю і відчуття сили. На 4-му кроці — "Глибоко і безстрашно оцінили себе і своє життя з етичної точки зору" — це заклик поглянути на себе чесно, без обману, відзначаючи як свої недоліки, так і достоїнства, усвідомлюючи причини того, що відбувся. На 5-му кроці — "Визнали перед Богом, собою і якою-небудь іншою людиною дійсну природу своїх помилок" — це можна порівняти із сповіддю, що звільняє людину від відчуття самоти, що дозволяє сподіватися на прощення з боку іншої людини і тим самим примирення з самим собою. На 6-му кроці — "Повністю підготували себе до того, щоб Бог позбавив нас від всіх наших недоліків" — це пропонує приготуватися до подальших змін. На 7-му кроці — "Покірливо просили Його виправити всі наші недоліки" — це створює фундамент повної капітуляції, підготовка до якої проводилася раніше. На 8-му кроці — "Склали список всіх тих, кому ми заподіяли зло, і сповнилися бажанням заглянути свою провину перед ними". На 9-му кроці — "Особисто відшкодували заподіяний цим людям збиток, де тільки можливо, окрім тих випадків, коли це могло пошкодити їм або кому-небудь іншому" — це крок конкретних дій, які дозволяють упорядкувати свої відносини з тими, що оточують. На 10-му кроці — "Продовжували самоаналіз, і коли припускалися помилки, відразу їх визнавали" — це вчить підводити підсумки, щодня відзначати свої як хороші, так і слабкі сторони характеру, признаватися в них, виправляти їх "на ходу". На 11-му кроці — "Прагнення шляхом молитви і роздуму поглибити зіткнення з Богом, як ми Його розуміємо, моління лише про знання Його волі, яку нам слід виконати, і про дарування сили для цього" — це в черговий раз укріплює упокорювання і довершує капітуляцію, а також підкреслює "духовний" аспект програми. На 12-му кроці — "Після духовного пробудження ми прагнули донести сенс наших ідей до інших алкоголіків і застосовувати ці принципи у всіх наших справах" — є допінгом для тих, хто, будучи тверезим, живе "новим життям".

Неважко помітити, що 1-й крок сприяє заміні образу людини, контролюючої кількість випитого алкоголю, на образ особи, яка це робити не в змозі. Оскільки досвід численних проб самостійного рішення алкогольної проблеми учить, що повернення до здорового способу життя без зовнішньої дії неможливе, необхідним є пошук Вищої Сили, яка могла б в цьому допомогти (2-й крок). Черговою дією повинна бути згода скористатися цією допомогою (3-й крок). Наступні дії — це аналіз ситуації, що викликає страх і відчуття провини (4-й крок). Потім слід поділитися своїми проблемами з Вищою Силою і з іншими людьми, тобто позбавитися відчуття самоти і одержати надію на прощення (5-й крок). Після відповідної підготовки (6-й крок) слідує звернення до Вищої Сили з проханням про допомогу в здійсненні змін (7-й крок). Складання списку скривджених (8-й крок) дозволяє виправити і забути скоєне зло (9-й, 10-й кроки).

На підставі проведеного дослідження й аналізу науково-психологічної та спеціальної літератури за проблемою дослідження, нами з'ясовано:

Девіантна поведінка - система вчинків, що суперечать прийнятим в суспільстві нормам, що виявляються у вигляді незбалансованості, неадаптивності, порушенні процесу самоактуалізації або ухилення від етичного і естетичного контролю над власною поведінкою.

Хронічний алкоголізм – це важке нервово-психічне захворювання, при якому у людини розвивається хворобливе ваблення до спиртних напоїв, що з часом приймає нав'язливий характер, виникає гостра "необхідність" похмелитися.

Мотив – це спонукальна причина дій і вчинків людини, мотив є важливим компонентом у структурі людської діяльності, без нього не можна розкрити її психічну природу. Система мотивів, яка визначає конкретні форми діяльності або поведінки людини, називається мотивацією.

Узагальнюючі дані, отримані нами в експериментальному дослідженні, ми дійшли наступних висновків:

Доведено, що переважний рівень мотивації до успіху – високий як у жінок (62.9%), так і у чоловіків (73.9%), причому у чоловіків – вище на 11%. Середній та низький показники виявлені на одному рівні у жінок (18.5%) та приблизно на одному у чоловіків (10.8% та 15.2% відповідно). Як ми можемо спостерігати, найнижчий показник – середній рівень у чоловіків.

Встановлено, що жінки мають більший, ніж чоловіки, рівень мотивації запобігання невдач, відповідно 66.6% у жінок проти 23.9% у чоловіків, однак чоловіки мають достатньо високий показник низького рівня мотивації

запобігання невдач – 67.3% проти 7 % у жінок, середній рівень мотивації запобігання невдач у чоловіків – 14.8%, також перевищує вказаний показник у жінок – 7.4%.

Визначено, що переважний рівень ступеня готовності до ризику в чоловіків 56.5%, проте як у жінок нижче та складає відповідно 29.6%. Також жінки показали значні показники низького ступеня готовності до ризику – 59.2%, при тому, що у чоловіків вказаний рівень складає 30.4%. Середній показник виявлений практично на одному рівні у жінок (11.1%) і у чоловіків (13.%).

Узагальнено, що і чоловіки, і жінки мають досить значні показники високого рівня мотивації схвалення, 84.7% та 77.7% відповідно. Проте, середній і низький рівні мотивації в жінок та чоловіків значно не відрізняються.

У ході ретельного розгляду та аналізу методів психотерапевтичного впливу при алкоголізмі, нами були надані рекомендації щодо психологічної допомоги алкогولهзалежним за програмою реабілітаційних заходів "12 кроків", яка була розроблена співтовариством "Анонімних алкоголіків" та направлена на позбавлення від алкогольної залежності.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бадмаев С. А.* Психологическая коррекция отклоняющегося поведения школьников / С. А. Бадмаев. – М., 1997.
2. *Братусь Б. С.* Психологический анализ изменений личности при алкоголизме / Б. С. Братусь. – М., 1974.
3. *Вернон Джонсон.* Как заставить наркомана или алкоголика лечиться / Вернон Джонсон. – М., 2000.
4. Девиантное поведение подростков. Профилактика и реабилитация, защита прав несовершеннолетних. – М., 1999.
5. *Еникеева Д. Д.* Как предупредить алкоголизм и наркоманию у подростков / Д. Д. Еникеева. – М., 1999.
6. Етичний кодекс психолога // Практична психологія та соціальна робота. – 1998. – № 4.
7. *Клейберг Ю.А.* Психология девиантного поведения / Ю.А. Клейберг. – М., 2001.
8. Клиника и лечение зависимости от алкоголя. Учебно-методическое пособие. – Ижевск, 1999.
9. Психология девиантного поведения / [Под ред. В.Д. Менделевича]. – СПб., 2005.
10. *Райгородский Д.Я.* Практическая психодиагностика. Методики и тесты / Д.Я. Райгородский. – Самара, 2001.
11. *Рязанцев В. А.* Психотерапия и деонтология при алкоголизме / В. А. Рязанцев. – К., 1983.
12. *Сидоренко Е. В.* Методы математической обработки в психологии / Е. В. Сидоренко. – СПб., 2003.

Подано до редакції 20.05.11
